

Συντελεστές Προεξόφλησης της Αναπόδραστης Εκδήλωσης της Ελληνικής Κρίσης¹

Στα μέσα της δεκαετίας του '90 στην ελληνική πολιτική σκηνή συνυπάρχουν ευνοϊκές συγκυρίες και δυσοίωνες παθογένειες. Οι πρώτες δημιουργούν αισιοδοξία και προοπτικές για την εδραίωση ενός ουσιαστικού ευρωπαϊκού προσανατολισμού που θα απομακρύνει οριστικά και αμετάκλητα τη χώρα από τις βαλκανικές της επιρροές, οι δεύτερες αποτελούν τροχοπέδη σ' αυτή την πορεία.

Στις **θετικές συγκυρίες** συγκαταλέγονται: Η ενταξιακή πορεία της χώρας προς την ευρωζώνη, η δημιουργία ανταγωνιστικών πιστωτικών και χρηματοοικονομικών αγορών, η απορρύθμιση της αγοράς των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών και η βελτίωση των υποδομών που κρίνονται αναγκαίες για τη βελτίωση της παραγωγικότητας της οικονομίας. Η βελτίωση των εν λόγω υποδομών έγινε με έναυσμα τους Ολυμπιακούς Αγώνες και η κατασκευή τους χρηματοδοτήθηκε τόσο από την ΕΕ όσο και από τον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας (με αναγκαίο αντάλλαγμα, βέβαια, την εκμετάλλευσή τους για κάποια χρόνια μετά την κατασκευή τους).

Η Ελλάδα είναι ίσως η μόνη χώρα που κατά την ίδια περίοδο η βελτίωση της αποδοτικότητας των χρηματοπιστωτικών αγορών συνέπεσε με την μακροοικονομική σταθερότητα που πέτυχε, η οποία αποτελούσε βασικό προαπαιτούμενο για την ένταξή της στην ευρωζώνη.

Στις **διαχρονικές παθογένειες** ξεχωρίζουν: Η σοβαρή έλλειψη ανταγωνιστικότητας της ελληνικής οικονομίας, το υψηλό και διατηρήσιμο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ, ο υψηλός πληθωρισμός (πολύ υψηλότερος των λοιπών χωρών της ΕΕ), η μη ελκυστική οικονομία για άμεσες ξένες επενδύσεις.

Οι ζοφερές επιδόσεις της ελληνικής οικονομίας διαφαίνονται από την αδυναμία της αγοράς εργασίας να δημιουργήσει έναν ικανοποιητικό αριθμό θέσεων εργασίας για υψηλά καταρτισμένους εργαζόμενους, κάτι που διαταράσσει την κοινωνική συνοχή και είναι εις βάρος κυρίως των νέων και των περισσότερο ταλαντούχων (εν δυνάμει) εργαζόμενων.

Αντιφατικές καταστάσεις, όπως χαμηλοί μισθοί και υψηλό εργατικό κόστος συνυπάρχουν με τον υψηλό πληθωρισμό και το μικρό καθαρό κέρδος των επιχειρήσεων, και παράδοξα, όπως η ραγδαία αυξανόμενη παραγωγικότητα της εργασίας η οποία συνυπάρχει με την απαράδεκτα χαμηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, είναι εγγενή χαρακτηριστικά της εγχώριας πραγματικότητας.

Η αλματώδης μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας από τα μέσα της δεκαετίας του '90 έως τα μέσα της δεκαετίας του '00, βοήθησαν τη χώρα να καλύψει μεγάλη απόσταση στην προσπάθεια προσέγγισης των ανεπτυγμένων οικονομικά χωρών, αλλά την ίδια περίοδο δεν κατάφερε να εφαρμόσει και να θεσμοθετήσει σημαντικές μεταρρυθμίσεις σε θεσμικό και οργανωτικό επίπεδο ώστε αυτή η μεγέθυνση να παγιωθεί, να γίνει δηλ. βιώσιμη και διατηρήσιμη.

Από το 1990 έως το 2008 κάποιες σημαντικές αλλαγές επέτρεψαν την αλματώδη ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας. Ξεχωρίζουν:

---

¹ Το παρόν κείμενο συντάχθηκε στηριζόμενο αποκλειστικά στο 5^ο Κεφάλαιο («Strong Growth and Weak Institutions: The Greek Paradox Reconsidered») του βιβλίου των **Michael Mitsopoulos & Theodore Pelagidis** με τίτλο: «Understanding The Crisis in Greece, From Boom to Bust», εκδ. Palgrave Macmillan, revised edition 2012. Το παρόν κείμενο δεν αποσκοπεί στην ακριβή απόδοση του πρωτοτύπου, ούτε στην περιληπτική σταχυολόγηση των στοιχείων, των παρατηρήσεων και των απόψεων που οι δύο ακαδημαϊκοί με επιστημονική συνοχή και ακρίβεια παρουσιάζουν στο εν λόγω κεφάλαιο του έργου τους. Για την παρούσα «αφήγηση» επιλέχθηκε ένα μικρό μόνο μέρος από το εύρος της έρευνας, των δεδομένων, των παρατηρήσεων και των υποδείξεων που εκθέτονται στο εν λόγω κεφάλαιο.

1. Η απελευθέρωση της χρηματοπιστωτικής αγοράς, η οποία ενίσχυσε τις ιδιωτικές πιστοληπτικές ευκαιρίες (κυρίως, μεταξύ 2000 και 2008) τόσο για τις επιχειρήσεις όσο και για τα νοικοκυριά. Σημειώνεται ότι, μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90, ο μόνος τρόπος ενίσχυσης της εγχώριας κατανάλωσης ήταν η δημιουργία υψηλών ελλειμμάτων στον κρατικό προϋπολογισμό. Μετά το 1998, η κάθετη μείωση των διατραπεζικών επιτοκίων δανεισμού που προσφέρονται στις ελληνικές εμπορικές τράπεζες (κυρίως λόγω της μακροοικονομικής σταθεροποίησης της ελληνικής οικονομίας, αλλά και λόγω της προοπτικής ένταξης της χώρας στην ΟΝΕ) επιφέρουν σημαντικές μειώσεις στα επιτόκια δανεισμού που προσφέρουν οι εμπορικές τράπεζες στις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά και αυτό έχει αντανάκλαση στη μείωση του εγχώριου πληθωρισμού (σε ποσοστά συγκρίσιμα με αυτά των άλλων χωρών της ευρωζώνης).
2. Η χαλάρωση του αυστηρού ρυθμιστικού νομοθετικού πλαισίου που καθορίζει τις αγορές κάποιων προϊόντων και υπηρεσιών. Η απελευθέρωση της αγοράς των τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, για παράδειγμα, δεν έδωσε ώθηση μόνο στην εν λόγω αγορά και σε κλάδους της οικονομίας που συνδέονται άμεσα μ' αυτή, αλλά σχεδόν σε κάθε εμπορική και επιχειρηματική δραστηριότητα που κάνει χρήση αυτών των υπηρεσιών. Αντίθετα, ουσιαστικές βελτιώσεις προς την αντίστοιχη κατεύθυνση δεν τελεσφόρησαν στις αγορές ενέργειας και μεταφορών (παρά τις διαρκείς δηλώσεις κυβερνητικών προθέσεων για σταδιακό περιορισμό του ασφυκτικού κρατικού εναγκαλισμού).
3. Η φυσική ώθηση που έδωσε στην οικονομία το project των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, που σχετίζεται με τα βασικά έργα υποδομής αλλά και τις προοπτικές για την οικονομία που δημιουργούν project αντίστοιχου μεγέθους.
4. Η σημαντική ροή κεφαλαίων από την ΕΕ, που συνεισέφεραν στη βελτίωση των εγκαταστάσεων υποδομής.

Συγκρίνοντας τις επιδόσεις της χώρας (το 2007) με αυτές των αναπτυσσόμενων και ανεπτυγμένων οικονομιών, διαπιστώνεται ότι στην Ελλάδα η ευημερία έχει αυξηθεί σε επίπεδο συγκρίσιμο με αυτό του μ.ο. των χωρών του ΟΟΣΑ, ενώ η ποιότητα των θεσμικών, διοικητικών και κυβερνητικών επιδόσεων είναι συγκρίσιμη με αυτές των αναπτυσσόμενων χωρών.

Παρά το ότι από το 1993 έως το 2008 ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξη της ελληνικής οικονομίας ήταν κατά μ.ο. κοντά στο εντυπωσιακό 4%, τέσσερις παράγοντες αναδεικνύουν τις διαρθρωτικές της αδυναμίες που διατηρούν σε χαμηλά επίπεδα την ανταγωνιστικότητά της:

1. **Ο υψηλότερος πληθωρισμός σε σχέση με αυτόν των μελών της ευρωζώνης.** Ο υψηλότερος πληθωρισμός μπορεί ενδεχομένως να ερμηνευτεί από τον υψηλό ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας (Balassa – Samuelson effect²), όμως στην ελληνική περίπτωση ο υψηλός πληθωρισμός δεν οφείλεται κυρίως στην αγορά υπηρεσιών (όπως, προβλέπεται από το B-S effect), αλλά σχεδόν εξίσου και στην αγορά αγαθών (προϊόντων).

Σημειώνεται ότι η διαρκώς αυξανόμενη εγχώρια ζήτηση (προϊόντων και υπηρεσιών) όταν δεν καλύπτεται από μια αντίστοιχα υψηλή εγχώρια προσφορά προϊόντων και υπηρεσιών, δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις στην οικονομία και επιδεινώνει το [ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών](#) της χώρας.

2. **Το διαρκές και επίμονο υψηλό εμπορικό έλλειμμα.** Στην Ελλάδα, η αύξηση της ζήτησης αγαθών δεν καλύφθηκε από μια ανάλογη αύξηση της εγχώριας παραγωγής (καθώς τα αντίστοιχα εγχώρια αγαθά δεν ήταν ανταγωνιστικά), αλλά από μια ανάλογη αύξηση των εισαγωγών.

---

² Η κάλυψη της υψηλότερης ζήτησης προϊόντων με υψηλότερη εγχώρια παραγωγή δημιουργεί κέρδη (οφειλόμενα στην υψηλότερη παραγωγικότητα της οικονομίας) που τροφοδοτούν τον πληθωρισμό στην αγορά υπηρεσιών. Ακριβέστερα, η αύξηση των μισθών στον τομέα παραγωγής αγαθών (goods) σε μια αναπτυσσόμενη οικονομία, θα οδηγήσει σε αύξηση των μισθών στον τομέα των υπηρεσιών (services) της εν λόγω οικονομίας (B-S effect).

3. Η **σταθερά χαμηλή κατάταξη της χώρας σε όλους τους δείκτες ανταγωνιστικότητας**, σε ένα επίπεδο δυσανάλογα χαμηλό σε σχέση με το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της. Πέραν των ποιοτικών και ποσοτικών μετρήσεων που αποτυπώνονται στους δείκτες ανταγωνιστικότητας, τα εισαγόμενα προϊόντα -παρά τον υψηλότερο εγχώριο πληθωρισμό και παρά το υψηλό κόστος μεταφοράς και διανομής τους (που οφείλεται στον αυστηρά ρυθμιζόμενο, από την Κεντρική Διοίκηση, τομέα των μεταφορών)- είναι ελκυστικότερα για τον εγχώριο καταναλωτή απ' ό,τι τα γηγενώς παραγόμενα, όπως άλλωστε γίνεται φανερό από το διαχρονικά υψηλό εμπορικό έλλειμμα.

Οι συγκριτικά καλύτερες επιδόσεις της χώρας μας στον τομέα των υπηρεσιών (σε σχέση με τον τομέα των προϊόντων), οφείλεται κυρίως στην επίδραση των τομέων της Εμπορικής Ναυτιλίας και του Τουρισμού. Για τον μεν πρώτο, το ρυθμιστικό πεδίο που τον διέπει βρίσκεται εκτός της ελληνικής δικαιοδοσίας (και έτσι δεν επηρεάζεται από την εγχώρια διοικητική πραγματικότητα), και ο Τουρισμός αντλεί την ανταγωνιστική του δυναμική από το φυσικό κάλλος, τη γεωγραφική θέση και την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας (ουσιαστικά, είναι ανταγωνιστικός γιατί είναι εγγενώς διαφοροποιημένος).

4. Το αναλογικά **πολύ χαμηλό επίπεδο των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων** που εισρέουν στην οικονομία, σε σχέση με το μέγεθος της.

Πλήθος μελετών, που σχετίζονται με τη μέτρηση της κρατικής παρέμβασης στην οικονομία, αναδεικνύουν το γεγονός ότι διαχρονικά η κυβερνητική πολιτική στην Ελλάδα (μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ) είναι επιρρεπής στο να επιβάλλει εξαιρετικά υψηλά διοικητικά βάρη, να υπερρυθμίζει (να είναι έντονα παρεμβατική) τις αγορές προϊόντων, να θέτει όρια στον υγιή ανταγωνισμό και στην κατανομή των πόρων της οικονομίας, να καθορίζει διοικητικά τις τιμές στις Βιομηχανίες Δικτύων (Ενέργεια, Μεταφορές, Τηλεπικοινωνίες, Ύδρευση κ.λ.π.) και στα επιστημονικά επαγγέλματα παροχής υπηρεσιών (Μηχανικοί, Συμβολαιογράφοι, Δικηγόροι, Ιατροί κ.λ.π), καθώς και να ελέγχει την πρόσβαση ιδιωτών (μέσω των σχετικών αδειών) ως επαγγελματιών στα τελευταία και ως επενδυτών στις πρώτες (Βιομηχανίες Δικτύων).

Η έντονη κρατική παρέμβαση και οι συχνές μεταβολές του ρυθμιστικού πλαισίου δημιουργούν ένα **μη ελκυστικό επιχειρηματικό περιβάλλον**. Μάλιστα, σχετικές έρευνες υποδεικνύουν ότι, το επιχειρηματικό περιβάλλον είναι στην πραγματικότητα περισσότερο σημαντικό για την προέλκυση Άμεσων Ξένων Επενδύσεων απ' ό,τι είναι το ύψος των φορολογικών συντελεστών.

Τα υψηλά επίπεδα **διαφθοράς** που καταγράφει η ελληνική πραγματικότητα είναι το αποτέλεσμα τριών βασικών παραγόντων: (α) Των υψηλών διοικητικών εμποδίων, (β) του διαχρονικά ασθενούς κυβερνητικού έργου (με την έννοια της αδυναμίας των κυβερνήσεων να υιοθετήσουν τις αναγκαίες μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες ή τη συχνή υπαναχώρησή τους απ' αυτές) και (γ) της κανονιστικής υπερρύθμισης της εγχώριας αγοράς.

Το μέγεθος των θεσμικών αδυναμιών της χώρας προσδιορίζεται από το μέγεθος του ανταγωνιστικού ελλείμματος της ελληνικής οικονομίας, από το μέγεθος του διαφορικού (σε σχέση με την ευρωζώνη) πληθωρισμού, το μέγεθος του ελλείμματος (ως ποσοστό του ΑΕΠ) των τρεχουσών συναλλαγών και το μέγεθος των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ως ποσοστό του ΑΕΠ). Τα μεγέθη αυτών των οικονομικών δεικτών προσδιορίζουν εν τέλει και το πραγματικό μέγεθος των θεσμικών αδυναμιών της χώρας μας.

Η σύγχρονη βιβλιογραφία αναδεικνύει μια άμεση σύνδεση των επιδόσεων μιας οικονομίας με την ποιότητα του ρυθμιστικού της πλαισίου και την εμπέδωση (επικράτηση) της ανταγωνιστικής νοοτροπίας στην αγορά της.

Οι θεσμικές ακαμψίες στις αγορές προϊόντων και υπηρεσιών και στην αγορά εργασίας, περιορίζουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας και συντηρούν (ή/και δημιουργούν) άεργες προσόδους για τις εδραιωμένες ομάδες συμφερόντων, οι οποίες αγωνίζονται για τη

διατήρηση αυτών των ακαμψιών που τις ευνοούν, μιας και τους προσφέρουν χωρίς ουσιαστικό ανταγωνισμό ικανοποιητικές προσόδους.

Η ελληνική αγορά εργασίας μπορεί να σκιαγραφηθεί ως μια γηράσκουσα κοινωνία που αδυνατεί να δημιουργήσει θέσεις εργασίας για τους νέους, που θέτει υψηλά εμπόδια στη χρήση της μισθωμένης εργασίας και ταυτόχρονα έχει έναν εντυπωσιακά υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενων οι οποίοι εργάζονται πάρα πολλές ώρες.

Κι ενώ οι αρνητικές αυτές παρατηρήσεις συνυπάρχουν με την εντυπωσιακή μεγέθυνση της ελληνικής οικονομίας, στα τέλη του 2008 παρατηρείται μια σημαντική διαφορά στην απόδοση των 10ετών ομολόγων του ελληνικού δημοσίου σε σχέση με αυτά του γερμανικού. Η διαφορά (spread) αυτή δεν προκλήθηκε ούτε από το υψηλό ελληνικό δημόσιο χρέος, αλλά ούτε από τη χαμηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας. Προκλήθηκε, και κατόπιν πυροδοτήθηκε, από το μέγεθος της έκτασης αυτών των δύο προβλημάτων και από την ταυτόχρονη συνύπαρξή τους.

Παρατηρώντας κάποιος εκείνο το έτος (2008) μόνο το δημόσιο χρέος ως ποσοστό του ΑΕΠ ή μόνο το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών ως ποσοστό του ΑΕΠ³, θα έβλεπε ότι υπήρχαν κι άλλες χώρες που είχαν αντίστοιχα κακές επιδόσεις σε έναν από αυτούς τους δύο δείκτες. Όμως, η Ελλάδα ήταν η μόνη χώρα της ΕΕ και της ΟΝΕ όπου το υψηλότερο δημόσιο χρέος συνυπήρχε με ένα μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

Το μεμονωμένο μέγεθος καθενός (από αυτά τα δύο προβλήματα) και η συνύπαρξή τους σε μια οικονομία ενταγμένη σε μια νομισματική ένωση (δηλ. χωρίς δυνατότητα άσκησης εθνικής νομισματικής πολιτικής) αύξησε την ανησυχία των διεθνών αγορών για τη μελλοντική ικανότητα της χώρας να εξυπηρετήσει το δημόσιο χρέος της.

Πριν από το 2008 το δημόσιο χρέος, τα ελλείμματα στον κρατικό προϋπολογισμό και η μειωμένη ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας (η οποία σχετίζεται με την ικανότητα δημιουργίας φορολογητέου εισοδήματος για την εξυπηρέτηση του χρέους), είχαν γίνει αισθητά στις διεθνείς αγορές και για το λόγο αυτό η χώρα είχε ενταχθεί σε αλληπάλληλα προγράμματα σταθερότητας και επιτήρησης της ελληνικής οικονομίας από τους θεσμούς της ΕΕ.

Κατά την έναρξη της παρούσας κρίσης το ελληνικό τραπεζικό σύστημα βρισκόταν σε πολύ καλύτερη κατάσταση απ' ό,τι τα τραπεζικά συστήματα άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Οι τράπεζες των χωρών αυτών είχαν σημαντικές κεφαλαιακές απώλειες από επενδύσεις υψηλού ρίσκου που είχαν πραγματοποιήσει, με αποτέλεσμα να είναι απαραίτητη η διαμεσολάβηση των κυβερνήσεών τους για τη διάσωσή τους. Αντίθετα, οι ελληνικές τράπεζες δεν είχαν ανάλογες απώλειες καθώς δεν είχαν τοποθετήσει τα κεφάλαιά τους σε αντίστοιχες «τοξικές» επενδύσεις (επενδύσεις υψηλού ρίσκου). Επιπλέον, οι ελληνικές τράπεζες, τα προηγούμενα χρόνια, χρηματοδοτούσαν τα ελλείμματα του κρατικού προϋπολογισμού και το δημόσιο χρέος, παρέχοντας την αναγκαία ρευστότητα μέσω της ευρωπαϊκής διατραπεζικής αγοράς και των ευρωπαϊκών αγορών κεφαλαίου.

Εισερχόμενες στην παρούσα κρίση, οι ελληνικές τράπεζες καταγράφουν σημαντικές κεφαλαιακές απώλειες, αφενός γιατί έχουν επενδύσει σημαντικό ποσοστό των κεφαλαίων τους σε κρατικά ομόλογα, των οποίων η αξία απομειώνεται δραστικά (λόγω «κουρέματος» -haircut), και αφετέρου λόγω της εντεινόμενης ύφεσης της οικονομίας που, ως επακόλουθό της, πολλαπλασιάζει τον αριθμό των μη εξυπηρετούμενων δανείων από τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά. Επιπλέον, με δεδομένη την αδυναμία των διαδοχικών ελληνικών κυβερνήσεων να μειώσουν τα κρατικά ελλείμματα και να βελτιώσουν την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, άρα με δεδομένη τη μειωμένη πιστοληπτική αξιοπιστία

³ Το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως προσέγγιση του ελλείμματος ανταγωνιστικότητας μιας οικονομίας.

των ελληνικών κυβερνήσεων και των δυσοίωνων προοπτικών της ελληνικής οικονομίας, οι ελληνικές εμπορικές τράπεζες αντιμετωπίζουν οξύτατο πρόβλημα άντλησης κεφαλαίων από την αγορά και το κόστος δανεισμού τους ανέρχεται σε απαγορευτικά επίπεδα.

Έτσι, ενώ σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες η οικονομική κρίση, κατά κύριο λόγο, οφείλονταν στο τραπεζικό τους σύστημα και (κατόπιν) στις λύσεις που κλήθηκαν να δώσουν οι κυβερνήσεις τους για να μην καταρρεύσει ο χρηματοπιστωτικός τους τομέας, στην Ελλάδα τα δημοσιονομικά και τα διαρθρωτικά προβλήματα της χώρας έθεσαν σε αμφισβήτηση τη βιωσιμότητα του εγχώριου τραπεζικού συστήματος.

Στο τέλος του 2008 (στοιχεία, Νοέμβριος 2008), το **συνολικό χρέος της ελληνικής οικονομίας** [δηλαδή, το άθροισμα του δημοσίου χρέους και του χρέους του ιδιωτικού τομέα (δάνεια επιχειρήσεων και νοικοκυριών)] ως ποσοστό του ΑΕΠ, ήταν σχεδόν στο μ.ο. των αντίστοιχων δεικτών [συνολικό χρέος (δημόσιου και ιδιωτικού τομέα) ως προς το ΑΕΠ] των άλλων χωρών-μελών της ευρωζώνης. Στην ελληνική οικονομία όμως, τα δάνεια των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν κάτω του μ.ο. των χωρών της ευρωζώνης, ενώ αντίθετα το χρέος της Γενικής Κυβέρνησης (δημόσιο χρέος), ως ποσοστό του ΑΕΠ, υπερέβαινε κατά πολύ τη μέση τιμή του εν λόγω δείκτη των χωρών της ευρωζώνης. Συνεπώς, εκείνη τη χρονική περίοδο, το μέγεθος του συνολικού χρέους της ελληνικής οικονομίας δεν ήταν ανησυχητικό. Εκείνο που ήταν ανησυχητικό, ήταν ότι το υπερβάλλον σκέλος του προέρχονταν από τον δημόσιο τομέα (δημόσιο χρέος).

Κατά τους *Πελαγίδη και Μητσόπουλο* (2012), αυτή η παρατήρηση υποδεικνύει ότι η ελληνική κυβέρνηση, κατά το 2010 και 2011, έπρεπε:

- (α) να είχε κινηθεί αποφασιστικά προς την εκλογίκευση του ρυθμιστικού πλαισίου των εγχώριων αγορών προϊόντων και υπηρεσιών -μέσω της μείωσης των διοικητικών βαρών και της άρσης των αυστηρών ρυθμιστικών περιορισμών που οι διάφορες ομάδες συμφερόντων επέβαλαν διαχρονικά με τη συνδρομή, βεβαίως, των αδύναμων και επιρρεπών θεσμών (κοινωνικών και θεσμικών), και
- (β) να είχε εφαρμόσει ειλικρινά και αξιόπιστα μια οικονομική πολιτική αρμονικά συνυφασμένη και συμμορφούμενη με τους στόχους της ΟΝΕ.

Αν αυτά μπορούσαν να γίνουν, τότε η αυξανόμενη οικονομική δραστηριότητα του ιδιωτικού τομέα θα δημιουργούσε φορολογικά έσοδα (από τα επιχειρηματικά κέρδη και τα αυξανόμενα ατομικά εισοδήματα) που θα περιορίζαν το απόλυτο μέγεθος του δημοσίου χρέους και ταυτόχρονα θα αποκλιμάκωναν την οικονομική ύφεση, η οποία με τη σειρά της θα συνεισέφερε στη μείωση του δημοσίου χρέους ως ποσοστό του ΑΕΠ.

Επειδή αυτά δεν ήταν δυνατόν να γίνουν, μιας και η ελληνική κοινωνία σχεδόν στο σύνολό της αρνιόταν να αντιληφθεί τόσο το μέγεθος του προβλήματος όσο και αυτή καθαυτή την ύπαρξη των διαχρονικών παθογενειών και των αιτίων τους, η Κυβέρνηση (ως ένα από τα συστατικά μέρη της κοινωνίας) επέλεξε την αύξηση των φορολογικών βαρών σε μια μη ανταγωνιστική οικονομία με ταχέως συρρικνούμενη φορολογητέα βάση και ταυτόχρονα την άσκηση μικροοικονομικών πολιτικών που βρίσκονταν σε δυσαρμονία με τους στόχους της ΟΝΕ.

Στο βαθμό, λοιπόν, που θα ήταν εφικτό να περιοριστεί το σκέλος του δημοσίου χρέους, στη διάρθρωση του συνολικού χρέους (δημόσιου και ιδιωτικού) της οικονομίας, μέσω της ενθάρρυνσης⁴ του ιδιωτικού τομέα για νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, θα ήταν εφικτό

⁴ Ενθάρρυνση, μέσω της απορρύθμισης των αγορών προϊόντων και υπηρεσιών. Απορρύθμιση, όχι με την έννοια της απουσίας ρύθμισης (αχαλίνωτη φιλελευθεροποίηση), αλλά με την έννοια του περιορισμού των αυστηρών ρυθμιστικών περιορισμών και των ανορθολογικών και ιδιοτελών εμποδίων εισόδου στις αγορές αυτές.

να βελτιωθεί η πιστοληπτική αξιοπιστία της συνολικής οικονομίας χωρίς ακραία μείωση του συνολικού χρέους της ελληνικής οικονομίας.

Από το 2008, η ελληνική κοινωνία θα έπρεπε να είχε αναμετρηθεί με το εξής δίλημμα⁵: Είτε να συμβιβαστεί με μια γενναία μείωση της ευημερίας της, ώστε τα εισοδήματα των πολιτών να προσαρμοστούν στην πολύ χαμηλή ανταγωνιστικότητα της ελληνικής οικονομίας, είτε η ανταγωνιστικότητα της οικονομίας θα έπρεπε να βελτιωθεί θεαματικά ώστε η ευημερία που απολάμβανε εκείνη την περίοδο η ελληνική κοινωνία να συνάδει με αυτή (την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας).

Ως κοινωνία, μεταθέσαμε χρονικά την αναμέτρησή μας με την πραγματικότητα, επιλέξαμε να μείνουμε απαθείς, δηλοί και αμέτοχοι μπροστά στο δίλημμα, και όταν τελικά οδηγηθήκαμε στο προεξοφλημένο αδιέξοδο και έπρεπε (το 2010) κάποιος να πάρει μια απόφαση, κατηγορήσαμε εκείνους που επέλεξαν το πρώτο μονοπάτι, αυτό της «εσωτερικής υποτίμησης». Ενδεχομένως, αν επέλεγαν το δεύτερο, να μην προλάβαν καν να ακούσουν τα κατηγορώ μας ή να μην μπορούσαν καν να διαχειριστούν την αγανάκτηση και τον θυμό μας. Αυτός μπορεί να ορισθεί κι ως βραχυπρόθεσμος πολιτικός ορθολογισμός που ενδημεί μόνο σε διαχρονικά ανορθολογικές, ατομιστικές και καιροσκοπικές κοινωνίες.

Κατά τους *Mitsopoulos* και *Pelagidis* (2012) αυτό που τώρα η χώρα χρειάζεται είναι η επίτευξη μιας νέας ισορροπίας στην οποία οι πρόσοδοι (που επιτυγχάνονται λόγω της ασφυκτικής κρατικής διαμεσολάβησης στην οικονομία) και τα υψηλά διοικητικά κόστη, θα αντικατασταθούν από πραγματικά κέρδη που επιτυγχάνονται στις ανταγωνιστικές αγορές. Κέρδη, που δεν θα αναδιανέμονται στη βάση της ικανότητας των διαφόρων ομάδων πίεσης να διασφαλίζουν προνόμια (χάρες) από την αδιακρίτως δρώσα⁶ εκτελεστική και νομοθετική εξουσία, αλλά στη βάση της ικανότητας της ιδιωτικής επιχειρηματικής πρωτοβουλίας να καινοτομεί, να παράγει και να λειτουργεί σε πραγματικά ανταγωνιστικές αγορές. Μια τέτοια νέα ισορροπία είναι ικανή να διασφαλίσει για πολλά χρόνια τη διαρκή μεγέθυνση της οικονομίας και τη δημιουργία διατηρήσιμων και καλά αμειβόμενων θέσεων εργασίας (ανάλογων της πραγματικής παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας της οικονομίας), που με τη σειρά τους θα συμβάλουν στη βελτιώσει της κοινωνικής συνοχής και της ευημερίας της ελληνικής κοινωνίας.

---

⁵ Anastasatos, T. (2008), *The Deterioration of the Greek Current Account Balance....*, Παράθεση στο M. Mitsopoulos, T. Pelagidis (2012), σελ. 200.

⁶ Αδιακρίτως δρώσα..., με την έννοια της διάκρισης των εξουσιών.